

Marin Novak

student Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Izborna korupcija u rimskom republikanskom razdoblju u usporedbi s pozitivno-pravnom regulacijom Republike Hrvatske

UDK: 342.841(37:497.5)
343.415(37:497.5)
343.352(37:497.5)
34(37)

Sažetak

Izbornu korupciju, specifikum šireg pojma korupcije, može se u kontekstu republikanskog razdoblja rimske države odrediti kao povredu individualne slobode glasovanja punopravnoga građanina izvršenu nedopuštenim utjecanjem na formiranje izborne volje ili/i na sam čin glasovanja na skupštinskim izborima. U spomenutom periodu političke povijesti Rima ona se pojavljuje u dvama srodnim pojavnim oblicima: kao (*crimen*) *ambitus* i kao *crimen tributarium sodaliciorum*. Glavne među rijetkim pravnorelevantnim izvorima o njima predstavljaju nam govori *Pro Murena* i *Pro Plancio* velikog republikanskog govornika i političara Marka Tulija Cicerona. Iz tih govora kao i iz niza obrađenih rimskih zakona, vidljivo je da je u antičkorimsko doba pojam izborne korupcije isprva obuhvaćao određeni nedopušteni predizborni nastup, a kasnije i podmićivanje birača kao sredstvo nedopuštenog utjecaja na iste. Nasuprot tomu, u modernoj regulaciji Republike Hrvatske promatranoj kroz kazneno zakonodavstvo od njezina osnutka pa do suvremenosti, jedan od tri oblika izborne korupcije predstavlja kazneno djelo povrede slobode odlučivanja birača, ali predmetni pojam sada prije svega obuhvaća protuzakonito uvjetovanje podmićivanjem. Presudom Ustavnog suda Republike Hrvatske ukratko je ilustrirana razlika ta suštinska razlika u shvaćanju predmetnog pojma, dok je primjer optužbe za izbornu korupciju u suvremenom smislu dan presudom Vrhovnog Suda Republike Hrvatske.

Ključne riječi: Marko Tulije Ciceron, *ambitus*, *crimen tributarium sodaliciorum*, povreda slobode odlučivanja birača, izborna prijevara,

1. UVODNE NAPOMENE

U ovom će se radu analizirati izbornu korupciju kao specifikum šireg pojma korupcije, uspoređujući antičkorimsku regulaciju u doba kasne Republike i suvremenu regulaciju u Republici Hrvatskoj. Sumarno su izloženi mehanizmi antičkih rimskih magistratskih izbora i pregled svekolikoga višestoljetnog razvoja regulacije, početno moralno, a ubrzo i pravno nedopuštenoga ponašanja - *ambitus*. Fokus izlaganja postavljen je na pravnoj regulaciji

izborne korupcije za aktivnoga političkog života Marka Tulija Cicerona – u čijim govorima *Pro Murena* i *Pro Plancio* nalazimo gotovo jedine pravne izvore o tadašnjem pojmu izborne korupcije, njezinu procesuiranju i represiji tog kaznenoga djela. Budući da su spomenuti Ciceronovi govori zanimljivi i s govorničkoga stajališta, određena pozornost pridana je i tom njihovoj retoričkom aspektu. Analogno prvome dijelu rada sumarno je opisan izborni sustav Republike Hrvatske na razini lokalne samouprave, jednako kao i razvoj kaznenopravnoga zakonodavstva od osnutka države sve do pozitivnog kaznenopravnog uređenja. U ovom dijelu rada fokus je na preciznijem određenju pojma i njegovu reguliranju, i to obradom dvaju slučajeva od koji je jedan završio presudom Vrhovnog suda Republike Hrvatske, a drugi presudom Ustavnog suda Republike Hrvatske. Konačno, u zaključnom dijelu rada donosimo i kratak osvrt na statističke podatke o izornoj korupciji na temelju podataka Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske.

2. POJMOVI: KORUPCIJA I IZBORNA KORUPCIJA

Korupcija, čije ime etimološki potječe iz latinskog *cum rumpere*¹, je društvena pojava koja oduvijek predstavlja nemoralno, a najčešće i pravno nedopušteno ponašanje, ponajviše zbog svojih štetnih učinaka na društvo.² Teško ju je jedinstveno odrediti stoga što se javlja u mnogo pojavnih oblika, a čak je ni aktualni Kazneni zakon Republike Hrvatske (nadalje KZ)³ ne definira, nego isključivo kriminalizira nizom takozvanih koruptivnih kaznenih djela u više svojih glava.⁴ Zato smatramo da je korupciju za potrebe ovoga rada u općenitom smislu najbolje definirati onako kako je to učinio Derenčinović: kao nedopuštenu razmjenu između najmanje dvije osobe koje istu vrše s ciljem ostvarivanja vlastitih probitaka na štetu javnoga interesa i, pritom kršeći moralnu kao i pravnu normu, istovremeno povređuju same temelje demokratskoga poretka, pravnu državu i vladavinu prava.⁵ Zbog očekivanih i naravnih teškoća u preciznom definiranju korupcije, općenito ćemo ju odrediti nezakonitim uvjetovanjem nečijeg postupanja stjecanjem neprikladnih koristi. Pritom je *mito* u st. 24. čl. 87 KZ-a definirano kao "...svaka neprikladna nagrada, dar ili druga imovinska ili neimovinska korist bez obzira na vrijednost", a to uvjetovanje je vidljivo npr. u prethodno spomenutim koruptivnim kaznenim djelima KZ-a koja sadrže taj element. U kaznenom djelu *primanja mita* iz čl. 293. KZ-a službena ili odgovorna osoba uvjetuje nečije postupanje odnosno nepostupanje⁶, dok su u kaznenom djelu *davanja mita* iz čl. 294 KZ-a

¹ Aras, Slađana. *Korupcija*, Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja, 1(84)/2007,41, str. 27: „U prekidanju odnosno lomljenju sudjeluju barem dvije osobe, za podmićivanje treba biti njih dvoje – *cum rumpere*. Nešto se radi ili ruši zajedno, između podmićivca i podmićenog. Korupcije su sporazumne operacije.“

² Derenčinović, Davor, Mit(o) korupciji, Zagreb, 2001, str. 2: „... nepobitno će ostati jedino to da je korupcija – prijetnja budućnosti. Iz tih razloga što korupcija kao antikulturna pojava: otežava afirmaciju načela vladavine prava kao normativnog izražaja načela jednakosti svih pred zakonom, dovodi do nepovjerenja građana u zakone i vlast, negativno utječe na gospodarski razvoj, potiče društvenu i individualnu nejednakost, negativno utječe na društvenu stabilnost i opću socijalnu sigurnost.“

³ Kazneni zakon, NN, 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, dalje o ovom zakonu v. infra.

⁴ Derenčinović, Davor (ur.), Cvitanović, Leo, Munivrana Vajda, Maja, Turković, Ksenija, Posebni dio kaznenog prava, Zagreb, 2013 (nadalje: Cvitanović et al., Posebni dio KP), str. 228: „Kazneni zakon ne sadrži definiciju korupcije, već tu neželjenu društvenu pojavu kriminalizira kroz niz kaznenih djela... Ta (koruptivna) kaznena djela svrstana su u glavu kaznenih djela protiv službene dužnosti, a: ... nalaze se i u drugim glavama KZ (primjerice u glavi kaznenih djela protiv gospodarstva itd.).“

⁵ Aras, op. cit. (bilj.1), str. 29.

⁶ Čl. 293., st. 1. KZ-a: „Službena ili odgovorna osoba koja zahtijeva ili primi mito, ili koja prihvati ponudu ili obećanje mita za sebe ili drugoga da unutar ili izvan granica svoje ovlasti obavi službenu ili drugu radnju koja se ne bi smjela obaviti ili da ne obavi službenu ili drugu radnju koja bi se morala obaviti, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.“

uloge obrnute - ponašanje, dakle, uvjetuje podmićivač.⁷ Što se kaznenog djela *nezakonitog pogodovanja* iz čl. 292. KZ-a tiče, službena ili odgovorna osoba pogoduje nekom gospodarskom subjektu temeljem njihova internog sporazuma ili pak pogoduje sebi kao gospodarskom subjektu - ili drugima s kojima je interesno povezana - zlorablivanjem svog položaja i ovlasti.⁸

Što se pak konkretizacije, manifestacije korupcije tiče, smatramo da je - temeljem njezine svakodnevnosti i jednostavne providnosti - privatnim osobama i laicima najbliža ona *ulična* - izbjegavanje redovitih (zakonskih) obveza ili različitih sankcija, odnosno ostvarivanje nepripadnih koristi, prekoredno ostvarivanje nekih prava koja se postižu spontanom, tj. neplaniranim potkupljivanjem javnih službenika ili odgovornih osoba u najširem smislu riječi.⁹ Ovaj bismo tip korupcije u sadržajnom smislu mogli povezati sa širim pojmom takozvane *individualne korupcije* koja, uz sistemski, posredni i natjecateljski tip, predstavlja osnovnu četverodiju pojava oblika.¹⁰ Njezina su osnovna obilježja iznimna širina zone rizika,¹¹ kao i to da se najčešće pojavljuje kao klasično podmićivanje,¹² ono koje se najčešće ostvaruje inicijativom aktivnoga podmićivača. Iznimno se javlja i u obliku takozvane *defanzivne korupcije*, forme u kojoj aktivni podmićivač sudjeluje u koruptivnoj aktivnosti tek na zahtjev pasivnoga podmićivača (koruptanta).¹³ Individualnoj je korupciji slična takozvana *natjecateljska korupcija*, ona koja se usmjerava stjecanju nepripadne prednosti pred konkurentom u određenoj aktivnosti, pri čemu je od individualne korupcije temeljno razlikuje činjenica da postoji minimalno dvoje potencijalnih aktivnih podmićivača, *natjecatelja* koji pretendiraju na isti cilj.¹⁴ Primjerice, ako se osobu promakne u svojoj službi zbog toga što je svoje nadređene podmitila te ako konkurenciju za poziciju nije imala, ona je aktivna u individualnoj korupciji, ali ako bi ista ta osoba napredovala zato što je (više nego drugi) podmitila nadređene znajući da time ostvaruje prednost pred drugim konkurentima, tada bi bila sudionik natjecateljske korupcije.¹⁵ Posljednja pak dva elementa u ovoj četverodiji, *sistemska korupcija* i *posredna korupcija*, karakteristične su za odnose političkoga

⁷ Čl. 294, st. 1. KZ-a: "Tko službenoj ili odgovornoj osobi ponudi, dade ili obeća mito namijenjeno toj ili drugoj osobi da unutar ili izvan granica svoje ovlasti obavi službenu ili drugu radnju koju bi morala obaviti, ili tko posreduje pri takvom podmićivanju službene ili odgovorne osobe, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina."

⁸ Čl. 292, st. 1. KZ-a: "Službena ili odgovorna osoba koja na temelju sporazuma pogoduje jednom od gospodarskih subjekata prilagođavanjem uvjeta javne nabave ili sklopi ugovor s ponuditeljem čija je ponuda u suprotnosti s uvjetima iz dokumentacije za nadmetanje, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.", a st. 2: "Kaznom iz stavka 1. ovog članka kaznit će se službena ili odgovorna osoba koja iskoristi položaj ili ovlast pogodovanjem u davanju, preuzimanju ili ugovaranju poslova za svoju djelatnost ili djelatnost osoba s kojima je interesno povezana." Ovdje dakle, službena ili odgovorna osoba uvjetuje svoje postupanje ili sporazumom ili vlastitim interesom. Za više primjera v. bilj. 4.

⁹ Aras, *op. cit.* (bilj. 1), str. 32.

¹⁰ *Ibid.*, str. 7-32.

¹¹ Spektar odnosa u kojima postoji opasnost od njezine pojave, tako Derenčinović, *op. cit.* (bilj. 2), str. 10: "Granice zone rizika podudarne su s granicama svakodnevne komunikacije... Gotovo da i ne postoji područje ljudskog djelovanja na kojem nema rizika od sudjelovanja u operaciji individualne korupcije."

¹² Cvitanović et. al., Posebni dio KP, *op. cit.* (bilj. 4), str. 227-240: "Uz kazneno djelo primanja mita, davanje mita također je tipično koruptivno kazneno djelo..., i davanje i primanje mita inkriminirano je KZ-om u Glavi XXVIII. o Kaznenim djelima protiv službene dužnosti. Od ukupno dva, osnovni oblik davanja mita, takozvano pravo aktivno podmićivanje ... sastoji se u nudi, davanju ili obećanju mita službenoj ili odgovornoj osobi da ova unutar ili izvan granica svoje ovlasti obavi službenu radnju ili drugu radnju koju ne bi smjela obaviti ili da ne obavi službenu ili drugu radnju koju bi morala obaviti. Od ukupno tri oblika, osnovni oblik primanja mita, pravo pasivno podmićivanje smatra se ... dovršenim kada službena ili odgovorna osoba zahtijeva ili primi mito ili kad prihvati ponudu ili obećanje mita za sebe ili drugoga da unutar ili izvan granica svoje ovlasti obavi službenu ili drugu radnju koja se ne bi smjela obaviti, ili da ne obavi službenu ili drugu radnju koja bi se morala obaviti."

¹³ Derenčinović, *op. cit.* (bilj. 2), str. 10-11.

¹⁴ *Ibid.*, str. 31-32.; Aras, *op. cit.* (bilj. 1), str. 32.

¹⁵ Derenčinović, *op. cit.* (bilj. 2), str. 31-32.

života u širem smislu. *Sistemska korupcija*¹⁶ rezultat je djelovanja neke organizacije koja radi osiguranja vlastite egzistencije ne bira ni sredstva ni metode. Njoj su osobito svojstveni sljedeći elementi: pretendiranje na politički monopol koncentracijom ovlasti (udar na načelo odvojenosti vlasti) u komplementarnom odnosu sa zloporabama diskrecijskih ovlasti u (političkom) odlučivanju i negiranjem odgovornosti samointeresnim utjecanjem na nadzorne mehanizme.¹⁷ Što se *posredne korupcije* tiče, nju je, smatramo, najbolje objasniti pučkim primjerom iz zakonodavstvene svakodnevice: *Podupri moj prijedlog, a ja ću poduprijeti tvoj*.¹⁸ Iz toga proizlazi specifična problematika ovog tipa korupcije s obzirom na isprepletenost motiva i narav funkcioniranja zakonodavne vlasti. Naime, javni službenici, izabrani zastupnici - jednom riječju, političari - općenito djeluju s jedne strane u interesu svojih birača, s druge za dobrobit države, a s treće u interesu vlastitih političkih ambicija. Svaki je od tih motiva u ukupnoj ravnoteži s ostalima ne samo zakonit nego čak i stvarno prijeko potreban za funkcioniranje državne (zakonodavne) vlasti. Zato je o opravdanosti (odnosno zakonitosti) konkretnoga ponašanja često vrlo teško prosuđivati.¹⁹

Kako se u ovako ocrtanu i upriličenu korupciju uklapa naše područje interesa, ono *izborne korupcije*? Kako ćemo kasnije izložiti, u rimskom će se republikanskom zakonodavstvu izborna korupcija ostvariti kao povreda individualne slobode glasovanja punopravnoga građanina nedopuštenim utjecanjem na formiranje izborne volje ili/i na sam čin glasovanja na skupštinskim izborima, a oboje u kontekstu izbora za rimske magistrature (*ambitus*).²⁰ Sukladno tomu, u pozitivnopravnom zakonodavstvu Republike Hrvatske izbornu korupciju zamjećujemo u kaznenim djelima protiv biračkoga prava. Kazneno djelo *povrede slobode odlučivanja birača* iz čl. 333. KZ-a²¹ eklatantan je primjer: protuzakonit utjecaj na birača kako bi on nekako glasovao ili kako ne bi glasovao uopće prema izvodu: "Tko silom, ozbiljnom prijetnjom, podmićivanjem ili na drugi protuzakonit način utječe na birača da na izborima glasuje na određeni način ili da ne glasuje, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina." Kazneno djelo *izborne prijevare* iz čl. 338. KZ-a također može biti inačicom izborne korupcije, a definira se ovako: "Tko dodavanjem, oduzimanjem, brisanjem glasova ili na drugi način krivotvori rezultat izbora, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina". U tako zakonski propisanom kaznenom djelu *povrede slobode odlučivanja birača* u čl. 333. KZ-a i kaznenom djelu *izborne prijevare* u čl. 338. KZ-a, za nas je od posebne važnosti sintagma *ili na drugi način*, koja se može odnositi i na podmićivanje, odnosno na kazneno djelo *davanja* (čl. 294. KZ) i *primanja mita* (čl. 293. KZ).²² Zato bi se, primjerice, u ustavnom poretku Republike Hrvatske mitom motivirano (ne)postupanje članova biračkih²³ odbora s ciljem krivotvorenja izbornog rezultata moglo smatrati izbornom korupcijom. Naposljetku oblikom izborne korupcije vidimo i

¹⁶ Primjer ovog tipa imamo u poznatoj aferi Watergate u koju je bio umiješan bivši predsjednik SAD-a Richard Nixon, detaljnije v. u Derenčinović, *op. cit.* (bilj. 2), str. 13-15.

¹⁷ Derenčinović, *op. cit.* (bilj. 2), str. 15-19.

¹⁸ *Ibid.*, str. 21 i 25.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Jaramaz Reskušić, Ivana, *Ambitus: izborna korupcija u Rimskoj Republici*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 1/2015, 22, str. 282.

²¹ Čl. 333 KZ-a: "Tko silom, ozbiljnom prijetnjom, podmićivanjem ili na drugi protuzakonit način utječe na birača da na izborima glasuje na određeni način ili da ne glasuje, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina."

²² Za više o tim kaznenim djelima, v. bilj. 6. i 7.

²³ U ustavnom uređenju Republike Hrvatske, tijela zadužena za provedbu izbora su Državno izborno povjerenstvo (dalje DIP), njegove županijske organizacijske instance (uz posebnu instancu za Grad Zagreb), one općinske i gradske razine te birački odbori. DIP sve izbore organizira i nadzire ih, imenuje članove izbornih povjerenstava niže organizacijske razine te svojim uputama dopunjuje pozitivne izborne propise. Niže instance DIP-a pak biraju članove biračkih odbora koji neposredno provode glasovanje birača na biračkim mjestima i osiguravaju pravilnost i tajnost glasovanja. Smerdel, Branko, *Ustavno uređenje europske Hrvatske*, Zagreb, 2013, str. 358-359.

kazneno djelo *podmićivanja zastupnika* iz čl. 339. KZ-a²⁴ kako bi on, kao član određenoga skupnog regulatornog tijela (npr. Hrvatskog Sabora), glasovao na određeni način ili uopće ne glasovao. Valja spomenuti da će primarna točka interesa ovog rada (što se pozitivno-pravnog zakonodavstva Republike Hrvatske tiče) ipak biti prvospomenuto kazneno djelo: *povreda slobode odlučivanja birača* (čl. 333. KZ-a).

3. REGULACIJA REPUBLIKANSKOGA RAZDOBLJA RIMSKE DRŽAVE

3.1. Izbori za rimske magistrature

Prije nego što krenemo u konkretniju analizu pojma izborne korupcije rimskoga republikanskoga doba i njezine regulacije, potrebno je razjasniti elementarnu kronologiju, polje rimskih magistratura te izložiti mehanizme magistratskih izbora. Naime, Rimska Republika traje od rušenja tzv. kraljevstva na čelu s legendarnim etruskim kraljem Tarkvinijem Superbom (509. g. pr. Kr.) do uspostave principata po Augustu (27. g. pr. Kr.).²⁵ U okviru Republike, od našega će primarnog interesa biti regulacija u vrijeme poznatoga rimskog govornika i političara Marka Tulija Cicerona koji je živio u posljednjem stoljeću Rimske Republike, točnije od 106. g. pr. Kr. do 43. g. pr. Kr.²⁶ Rimsku ćemo pak magistraturu odrediti kao političku javnu službu temeljem koje je *magistratus*, nositelj službe, bio ustavno ovlašten i dužan obnašati javnu vlast u ime Rimske Republike i kao njezin organ. Magistrati su se dijelili na više magistrature (*magistratus maiores* – diktator, konzul, pretor i cenzori) koji su se birali u centurijatskim skupštinama, te one niže (*magistratus minores* – kurulski edili, kvestori i *vigintisexviri*) koji su se birali u tributskim skupštinama.²⁷ Imajući u vidu izborni sustav Rimske Republike te potrebe ovog rada, upravo su nam spomenute dvije skupštine relevantne jer su jedino one opstale do posljednjeg stoljeća Republike u kojemu je živio Ciceron.²⁸ U centurijatskoj skupštini (*comitia centuriata*) građani su bili razvrstani u 193 centurije konjanika i pješaka prema cenzorskoj procjeni imovine tako da su najbogatiji, ali malobrojni, slojevi građanstva imali najviše, a ostali građani (srednjeg i nižeg imovinskog statusa te građani bez imovine), premda su bili daleko brojniji, najmanje centurija.²⁹ Broj ljudi u pojedinim centurijama nije bio jednak, a konačna je odluka ovisila o natpolovičnoj većini glasova svih centurija. Zato su najbogatiji građani – pod pretpostavkom sloge – mogli sastaviti natpolovičnu većinu i tako izglasati gotovo bilo kakvu odluku, odnosno izabrati bilo kojeg magistrata kojeg su preferirali.³⁰ Najprije se glasovalo unutar svake centurije kako bi se njezin glas za ili protiv ustanovio, potom su se glasovi centurija zbrajali, pa konačna odluka donijela.³¹ Iako je formalno glas svakoga građanina jednako vrijedio, *brojenje se glasova* obavljalo tijekom samoga glasovanja – a ne naknadnim zbrajanjem svih glasova centurija – stoga se nakon izbrojenih 97 centurija za određeni prijedlog,

²⁴ ČL. 339. KZ-a: "Tko kao zastupnik u Hrvatskom saboru, Europskom parlamentu ili kao vijećnik u predstavničkom tijelu jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave zahtijeva ili primi mito ili prihvati ponudu ili obećanje mita kako bi u predstavničkom tijelu glasovao na određeni način, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina."

²⁵ Horvat, Marjan, Rimsko pravo, Zagreb, 2008, str.11-13.

²⁶ Pezo, Vladimir (ur.) et al, Pravni leksikon, Zagreb, 2007, str. 149.

²⁷ Horvat, op.cit. (bilj.25), str. 27-28.

²⁸ Notari, Tamaš, Izborni sistem i izborna kampanja u starom Rimu, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 2/2011, str. 510: "u Rimu u periodu republike postojale su četiri skupštine... U posljednjem veku republike od ovih skupština funkcionirale su samo centurijska skupština, koja je birala više magistrature i konzule, i tributska za izbor nižih magistrata."

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid., str. 510-511.

³¹ Ibid., str. 511.; Horvat, op. cit. (bilj. 25), str. 35.

odnosno dosezanja natpolovične većine glasova, glasovanje obustavljalo.³² Osim toga, u takvom izbornom sustavu sudjelovalo nije ni približno cjelokupno stanovništvo s aktivnim izbornim pravom, prije svega stoga što su se izbori održavali na Marsovu polju (odnosno izvan grada) koje arhitektonski nije moglo primiti sve građane.³³ Njihova je brojnost zasigurno višestruko premašivala prostorne kapacitete, a usto siromašnije seljačko stanovništvo rimske okolice zbog žetve i berbe nije moglo dolaziti na izbore (obično održavane u drugoj polovici srpnja).³⁴ Samo *glasovanje* obavljalo se ubacivanjem glinene pločice, premazane voskom u koju bi građanin prethodno utisnuo inicijale odabranog kandidata, u urnu (*cista*) postavljenu na kraju drvenoga mosta. Budući da institut (pred)izborne šutnje nije postojao, građani su često bili izloženi agitiranju agenata pojedinih kandidata čak i kad su već prelazili most da ubace svoj glas u glasačku urnu.³⁵ Tako opisani izborni sustav bio je u najvažnijim elementima svojstven i tributskoj skupštini (*comitia tributa*),³⁶ s tom razlikom da se ona u pravilu sastajala na Forumu unutar grada. Upravo zbog tih, temeljno negativnih osobina smatramo da se stvarnu nejednakost udjela u odlučivanju razriješilo u korist bogatog stanovništva. U prilog tomu ide i činjenica da se nisu osigurali ni uvjeti da glasuju svi građani s aktivnim pravom glasa. Izborna je volja pojedinca, nadalje i očito – u svjetlu suvremenog poimanja slobodnog izbora – bila ozbiljno narušena spomenutom izloženošću raznovrsnog agitiranja pristalica pojedinih kandidata prilikom samog glasovanja. Zapreke i ograničenja utjecanju na formiranje izborne volje bit će djelomično postavljene regulacijom kaznenoga djela *ambitus*.

3.2. Pojam *ambitus*

3.2.1. Razvoj regulacije s posebnim osvrtom na regulaciju u doba Marka Tulija Cicerona

Pravna regulacija izborne korupcije, *ambitus*, prošla je višestoljetni razvoj koji započinje već 432. g. pr. Kr. tijekom plebejsko-patricijskih sukoba i to s plebiscitom³⁷ *de albo in vestimentum addendo*. On je zabranjivao bijeljenje odjeće izbornih kandidata u svrhu njihova isticanja u javnosti tijekom predizborne kampanje, ali ga nije sankcionirao. Cilj ove norme bio je osigurati izbor onoga kandidata koji se istaknuo svojim životnim uspjesima, a ne osobitim predizbornim nastupom u javnosti. Njome se pak po prvi put uspostavlja načelo zakonskoga ograničavanja ponašanja kandidata za obavljanje javnih funkcija.³⁸ Glede zakonske osnove tog načela i obvezne snage plebiscita, potrebnim smatramo naglasiti kako su plebisciti načelno obvezivali samo plebejce, a zakoni čitavi rimski narod. Prevladava, međutim, stav da je pritom riječ o plebiscitu koji je potvrdio senat, koji je stoga bio općeobvezujući za sve Rimljane. S obzirom na to, a i da su se plebisciti takve vrste čak

³² *Ibid.*

³³ Notari, *op. cit.* (bilj. 28), str. 511.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Notari, *op.cit.* (bilj. 22), str. 510-512.

³⁶ Horvat, *op.cit.* (bilj. 25), str. 36.

³⁷ Plebiscit (lat. *plebis scita*) se, u smislu antičkog rimskog prava, određuje kao zaključak plebejskih narodnih skupština (*concilia plebis*) koji je – sve do kraja borbe za ravnopravnost s patricijima – pravno obvezujući samo za plebejce, a ne i čitav narod. Institut, dakle, potječe iz razdoblja rimske pravne povijesti u kojemu je rimski narod bio klasno podijeljen na aristokraciju (patricije) te politički i ekonomski neravnopravan puk (plebejce). Kao posljedica takve klasne diferencijacije započinju i višestoljetne borbe plebejaca za ravnopravnost i – prema vladaućem mišljenju – traju do 3. stoljeća pr. Kr. odnosno do donošenja *Lex Hortensia*, zakona iz 287. g. pr. Kr. Ovaj zakon po pravno obvezujućoj snazi plebiscite izjednačuje sa zakonima (*leges*, zakonodavni akti skupština čitavog naroda, *comitia*) koji su jedini dotad pravno obvezivali čitav narod. U suvremenom, i općenitom, smislu plebiscite su sredstvo izražavanja narodne volje tijekom političkog odlučivanja, a u prošlosti su se najčešće koristile za podnošenje prijedloga revolucionarnih ustavnih promjena na narodno odlučivanje (Napoleon), pokušaje legitimiranja diktatura (Hitler) i sl. Tako Horvat, *op.cit.* (bilj. 25), str. 26-27, 34 i Pezo, *op.cit.* (bilj. 20), str. 1072.

³⁸ Jaramaz Reskušić, *op. cit.* (bilj. 20), str. 283-285.

i nazivali ugovornim zakonima, ispravnim smatramo tvrditi da je spomenuto načelo uspostavljeno zakonom, u nešto širem smislu riječi.³⁹ U skladu s time prva je, u užem smislu zakonska regulacija, došla s *Lex Poetelia de ambitu* 358. g. pr. Kr: zakonom koji brani nedopušteno predizborno ponašanje plebejskih skorojevića (*homines novi*). Ona ustanovljuje dvije temeljne sastavnice *ambitusa*: primarni i subjektivni element častohlepnoga agitiranja (*ambitio*) te sekundarni i objektivni element obilaženja javnih mjesta poput trgova i tržnica radi neposrednoga osobnoga kontakta s biračima.⁴⁰ Oskudni izvori o kasnijem zakonu, *Lex Cornelia Baebia* (*Lex Baebia de ambitu*) iz 181. g. pr. Kr. ne sadrže nikakve konkretne podatke o *ambitus*-ponašanju, ali s izvjesnom sigurnošću možemo pretpostaviti da je zakon bio usmjeren protiv izbornoga podmićivanja glasača darivanjem, isprva u vinu i ulju, a poslije i u novcu te priređivanjem javnih gozbi povodom javnih igara, pogreba ili trijumfa.⁴¹ Neučinkovitost tog zakona u okolnostima rastuće izborne korupcije stvara potrebu za novom, boljom i preciznijom zakonskom regulacijom. Ona dolazi s prvom sustavnom kazneno-procesnom regulacijom kaznenoga djela izborne korupcije (*crimen ambitus*) u *Lex Cornelia Fulvia de ambitu*, izglasanog 159. g. pr. Kr. Sadržaj tog zakona također nije sačuvan, ali se smatra vjerojatnim da je upravo taj zakon prvi put definirao pojam i sadržaj kaznenoga djela te za njega predvidio posebni mehanizam represije uspostavljajući posebnoga stalnog porotnog kaznenog suda (*quaestio de ambitu*) koji bi bio ovlašten dosuditi kaznu propisanu tim zakonom, najvjerojatnije egzil.⁴² Prvi zakon o *ambitusu*, donesen za života Marka Tulija Cicerona bio je Sulin *Lex Cornelia* iz 81. g. pr. Kr. koja je propisala desetogodišnju zabranu kandidiranja za republikanske magistrature uz istovremeno poništenje (spornoga) ishoda magistratskih izbora. Budući da je Sula iste godine drugim zakonom reformirao obvezan redoslijed obnašanja magistratskih funkcija (*cursus honorum*), osoba osuđena za kazneno djelo *ambitusa* morala bi - nakon isteka desetogodišnjega vremena razmišljanja - iznova započeti političku karijeru što je ponovni politički uspjeh stavljal u ozbiljno pitanje.⁴³ Hiperprodukcija zakonodavne regulacije magistratskih izbora započinje 67. g. pr. Kr. Tada je donesena *Lex Calpurnia de ambitu* - posvjedočena i u Ciceronovu govoru *Pro Murena* - koja predviđa kažnjavanje izbornih kandidata i službenih osoba *rimskih tribusa*⁴⁴ (*divisores*) koji su organizirali podjelu novca u ime kandidata ili novoizabranih magistrata s naslova *dobročinstva*. Budući da ni ovdje ne raspolazemo adekvatnim izvorima, možemo tek reći da je taj zakon najvjerojatnije, uz spomenute aktivnosti *divisores*, branio i organiziranje gladijatorskih igara u određenom intervalu prije održavanja magistratskih izbora. Kazna za osuđenoga izbornoga kandidata bila je višestruka: doživotna zabrana obnašanja magistratura, doživotno isključenje iz senata, smjenu s povezanih dužnosti te novčanu kaznu. Isključenje iz senata također je povlačilo i gubitak prava na izlaganje voštanih maski predaka (*ius imaginum*), ali osuđeniku nije bilo zabranjeno ostati u Rimu kao ni nastaviti javni život, iako se moglo očekivati da će isti radije otići nego se

³⁹ *Ibid.*, str. 284, bilj. 10: „Budući da rimska tradicija svjedoči da su već na temelju *leges Valeriae Horatiae* iz 449. g. plebisciti koje bi plebejski tribuni dogovorili sa senatom ili koje bi isti ratificirao smatrani tzv. ugovornim zakonima te obvezujućim za cijeli rimski narod...“ Dodatno o pravnoj obveznosti plebiscita v. supra bilj. 37.

⁴⁰ *Ibid.*, str. 286-287.

⁴¹ *Ibid.*, str. 288-289.

⁴² Jaramaz Reskušić, *op. cit.* (bilj. 20), str. 290-293., Bauman, Richard, *Crime and punishment in ancient Rome*, London, 1996, str. 16: „The mid second century saw the start of a radical reorganization of the criminal courts. Permanent jury-courts (*quaestiones perpetuae*) were created for a broad range of crimes...”

⁴³ Jaramaz Reskušić, *op. cit.* (bilj. 20), str. 293-296.

⁴⁴ Horvat, *op. cit.* (bilj. 25), str. 22-23: „Tribus bijaše zemljišno okružje... U tribuse su bili upisani i patriciji i plebejci, ali samo oni, koji su imali zemljišni posjed na području nekog tribusa. No s vremenom je podjela na tribuse izgubila vezu sa zemljišnim posjedom te je postala posve osobna podjela rimskih građana (nešto analogno zavičajnom pravu), a ujedno i bitno obilježje rimskog građanina, jer je samo tribulis imao politička prava rimskog građanina... Na temelju te podjele razvila se posebna vrsta narodnih skupština (*comitia tributa*)...”

izložiti sramoti gubitka visokoga društvenog statusa.⁴⁵ Za vrijeme Ciceronova obnašanja konzulstva, 63. g. pr. Kr., donesena je *Lex Tullia Antonia*, o kojem informacije pretežito nalazimo u Ciceronovim govorima *Pro Murena* i *Pro Sestio*. Taj zakon uvodi nekoliko novosti: dvojako postroženje kažnjavanja osuđenih za izbornu korupciju – *kandidata* je stizala kazna desetgodišnjega progonstva iz Italije bez gubitka građanstva, a *divisores* neodređena kazna, ali svakako stroža u odnosu na prethodni zakon. Nadalje, zakon uvodi kažnjavanje osoba koje izbjegavaju dužnost pojavljivanja pred sudom pravdajući se bolestima, što je primarno bilo upereno protiv optuženika za *ambitus* koji bi tako odugovlačili početak suđenja do trenutka stupanja na magistratsku dužnost, kad bi, naime, stekli službeni kaznenopravni imunitet. Potom se zabranjuje plaćanje gomile za svečano dočekivanje izbornoga kandidata pri njegovu dolasku u Rim, organiziranje plaćene pratnje prilikom njegove predizborne kampanje, masovno dijeljenje povlaštenih mjesta za gledanje gladijatorskih igara u areni, kao i priređivanje razvratnih svečanih javnih gozbi. Zabranjuje se i organiziranje gladijatorskih igara tijekom roka od dvije godine prije kandidiranja za magistraturu. Naposljetku, dozvoljava se ponovno kandidiranje prethodno poraženog izbornog kandidata na ponovljenim izborima, ali tek nakon uspješne osude izbornog pobjednika prethodnih izbora i to temeljem njegove optužbe za *ambitus*.⁴⁶ Krasova *Lex Licinia de sodaliciis* iz 55. g. pr. Kr. zabranjivao je udruženja formirana isključivo u svrhu kupovanja glasova birača unutar pojedinoga rimskog tribusa te je ustanovljivao posebni kazneni porotni sud mjerdavan za takav oblik izborne korupcije (*crimen tributarium sodaliciorum*), a predviđena je kazna (najvjerojatnije) bila doživotno progonstvo, uz gubitak rimskog građanstva i pljenidbu imovine.⁴⁷ Osnovni je izvor koji svjedoči o njezinu materijalno-pravnom sadržaju Ciceronov govor *Pro Plancio*⁴⁸ iz kojeg saznajemo da je kažnjivo djelo *crimen tributarium sodaliciorum* zakon definirao kao: „...ponašanje magistratskog kandidata koji bi – bilo osobno bilo zajedno (eventualno i sporazumno s protukandidatom) s posrednicima (*sodalitates*) – putem popisivanja imena članova tribusa koji su se temeljem njegova obećanja obvezali za njega glasovati te njihove podjele na desetine radi bolje operativnosti organizirao glasovanje pridobijeno podmićivanjem.“ Zakon je osobito značajan i zato što se njime prvi put u rimskoj kaznenopravnoj povijesti uvodi mogućnost optužbe i kažnjavanja osoba *sequestres* – svojevrsnih financijskih voditelja izborne kampanje, a zapravo depozitara novca namijenjenog razdiobi djelatiteljima (*divisores*) pojedinih tribusa radi neposrednog podmićivanja njegovih birača.⁴⁹ Slijedom se navedenog javlja i problem odnosa dvaju navedenih oblika izborne korupcije, odnosno pitanje odnosa *crimen ambitus* i *crimen tributarium sodaliciorum*. Naime premda je to pitanje i dalje otvoreno u romanističkoj znanosti, mišljenje da je *crimen tributarium sodaliciorum* zapravo *species*, tj. kvalificirani oblik kažnjivog djela *crimen ambitus*, dominira.⁵⁰ Posljednji, pak, za nas relevantni zakon o izbornoj korupciji, Pompejeva *Lex Pompeia de ambitu* iz 52. g. pr. Kr, suzbijala je i izbornu i sudsku korupciju. Nama je ovdje najzanimljivija činjenica da je tim zakonom konačno uspostavljen stalni kazneni porotni sud s pojednostavljenim i ubrzanim postupkom, a od posebne je važnosti i uvedeno načelo *sortitio*, brana sudskoj korupciji, prema kojem do dana donošenja presude ne bi bila poznata imena članova sudbenoga vijeća. Što se tiče kazne za osuđenoga, s velikom vjerojatnošću možemo pretpostaviti da je obuhvaćala doživotno progonstvo, a osuđenik se iste mogao osloboditi ako bi uspio dokazati postojanje odgo-

⁴⁵ Jaramaz Reskušić, *op. cit.* (bilj. 20), str. 296-300.

⁴⁶ *Ibid.*, str. 300-303. Detaljnije o *praemia legis* v. *Ibid.*, str. 303.

⁴⁷ Jaramaz Reskušić, *op. cit.* (bilj. 20), str. 304. bilj. 99; *id.*, *Pro Plancio*: pravne, političke i retoričke odrednice Ciceronova govora, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 1/2017, 24, str. 215.

⁴⁸ Više o *Pro Plancio* v. *infra*.

⁴⁹ Jaramaz, Reskušić, Ivana, *Pro Plancio*: pravne, političke i retoričke odrednice Ciceronova govora, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 1/2017, 24 (nadalje: Jaramaz Reskušić, *Pro Plancio*), str. 215.

⁵⁰ *Ibid.*, str. 212, bilj. 39 i str. 217, bilj. 69.

vornosti za teže kazneno djelo na strani jednoga ili postojanje odgovornosti za isto ili blaže kazneno djelo na strani dvojice drugih optuženika u različitim sudskim postupcima.⁵¹

3.2.2. Ciceronovi govori kao izvori spoznaje o pravu i obrambenoj strategiji govornika

Kako smo prije spomenuli, Ciceronovi govori *Pro Murena* i *Pro plancio* jedni su od malobrojnih pravnorelevantnih izvora koji nam pružaju obavijesti o pravnoj regulaciji izborne korupcije u posljednjem stoljeću Rimske Republike. Osim toga, ti su govori važni i za spoznaju obrambene strategije najvećeg republikanskog govornika, Marka Tulija Cicerona, u kaznenim postupcima protiv Lucija Licinija Murene i Gneja Plancija pokrenutih temeljem optužbi za izbornu korupciju te će zato biti u osnovnome obrađeni kao njezini konkretni primjeri.

3.2.2.1. *Pro Murena*

Postupak protiv Lucija Licinija Murene zbog optužbe za *crimen ambitus* odvijao se 63. g. pr. Kr. pred stalnim porotnim kaznenim sudom (*quaestio de ambitu*) za vrijeme Ciceronova konzulstva. Naime Murena je izabran za jednog od dvojice konzula za 63. g. pr. Kr, ali je nakon okončanja izbora optužen za *ambitus* od strane svog izbornog konkurenta. U vrijeme pokretanja toga procesa na snazi je bio spomenuti *Lex Tullia Antonia* donesen početkom iste godine pa je izborni gubitnik Servije Sulpicije Ruf (sada glavni optužitelj), a zajedno sa trojicom suoptužitelja koji su se optužbi naknadno pridružili (*subscriptores*), temeljem odredbi spomenutoga zakona očekivao pobjedu na ponovljenim izborima koji bi se održali nakon očekivane uspješne osude optuženoga. Ukratko, Murenu se optužuje da je novcem kupio glasove birača za izbor za konzula. Iz Ciceronova izlaganja saznajemo da je Murena uistinu organizirao slavljenički doček, svakodnevno ga je slijedilo mnoštvo klijenata i prijatelja, priređivao je javne gozbe, dijelio besplatne ulaznice i mnogi su na njegov račun provodili predizbornu promidžbu, ali, kako Ciceron kaže u posebnom dijelu obrane (*crimina ambitus*), takvo ponašanje je bilo legitimno i tradicijom uvriježeno te ne predstavlja izbornu korupciju jer se vršilo spontano i pošteno, dakle bez zle nakane, i pritom se nije dijelio novac niti su se obećavale protuusluge ili pogodnosti u zamjenu za nečiji glas.⁵² Optužitelji razrađuju svoju optužbu protiv Murene na sljedećim trima točkama: vodio je nemoralan i neprikladan život tijekom prethodnoga obavljanja javne službe u Aziji; manje je zaslužan u odnosu na glavnoga optužitelja (izbornoga konkurenta) i time nepodoban za dužnost konzula; kriv je za *ambitus*. U Mureninoj su obrani, cijeloj sastavljenoj od znamenitih političko-govorničkih ličnosti, sudjelovali i Kvint Hortenzije Hortal te Marko Licinije Kras koji su se pretežito bavili pobijanjem pravnih optužbi za *ambitus* dok je Ciceron, govoreći posljednji, najveću pozornost posvetio općim moralnim i političkim razmatranjima, te ismijavanju optužitelja. Ne ulazeći preduboko u pojedinosti Murenina života, možemo reći da je na prve dvije optužbe, one na račun moralne podobnosti (*reprehensio vitae*) i službene sposobnosti, to jest spremnosti za službu (*contentio dignitatis*), Ciceron uspješno odgovorio ističući da je Murena i više nego kvalificiran za funkciju rimskoga konzula jer se prethodno istaknuo i kao uspješan pretor s kvalitetom pravičnosti u djelovanju

⁵¹ Jaramaz Reskušić, *op. cit.* (bilj. 20), str. 304-308.

⁵² Jaramaz Reskušić, Ivana, Neki pravno retorički aspekti Ciceronova govora *Pro Murena*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 1/2016, 23, str. 104-108.

(*aequitas*⁵³) i kao uspješan vojnik kojeg su nadređeni opisali kao hrabrog i časnog.⁵⁴ Stoga on nikako ne zaostaje za izbornim konkurentima. Naime što se Murenina podrijetla tiče, Ciceron odgovara da, unatoč tomu što je glavni optužitelj podrijetlom iz patricijske obitelji s tradicijom obnašanja konzulske funkcije, Murena - iako iz plebejske obitelji - nipošto nije iz neistaknute obitelji: njegov je otac obnašao preturu dok je optužiteljeva obitelj skliznula u zaborav dvije generacije prije njega.⁵⁵ Nadalje, temeljem spomenute *aequitas*, Ciceron ističe kako bi Murenina osuda s obzirom na aktualne političke okolnosti bila suprotna i javnom interesu (*utilitas communis*)⁵⁶ i pravičnosti (tj. predstavljala bi *iniquitas*). Uspješnim pobijanjem tih točaka optužbe, Ciceron je zapravo pobio motiv na strani optuženoga, a postupak je završio jednoglasnim oslobađanjem optuženoga Lucija Licinija Murene, unatoč objektivno slaboj pravnoj poziciji.⁵⁷

3.2.2.2. *Pro Plancio*

Sudski postupak protiv izabranoga kurulskog edila Gneja Plancija pokrenut je 54. g. pr. Kr. temeljem optužbe za *crimen tributarium sodaliciorum* koju je podigao njegov bivši izborni konkurent, Marko Juvencije Laterens, gubitnik na izborima iste godine, kojemu se kao suoptužitelj (*subscriber*) pridružio i mladi Lucije Kasije Longin.⁵⁸ Iako ovaj slučaj nije imao veći politički odjek - s obzirom na to da je bila riječ o nižoj magistraturi - važan nam je kao posljednji sačuvani sudski postupak povodom optužbe za izbornu korupciju u kojemu je sudjelovao Marko Tulije Ciceron, i ovdje iznoseći obranu posljednji. U ovom slučaju optužitelji nisu svoju optužbu temeljili na *Lex Tullia de ambitu* iz 63. g. pr. Kr, nego na spomenutom Krasovu *Lex Licinia de sodalicis* iz 55. g. pr. Kr, zakonu koji je zbog određenih postupovnih, a ne materijalnih, elemenata bio pogodniji za optužitelje.⁵⁹ Sudski je postupak protiv Plancija, naime, pokrenut pred nadležnim porotnim kaznenim sudom (*quaestio de sodalicis*) temeljem optužbe za malverzacije počinjene tijekom Plancijeve predizborne kampanje prethodne 55. g. pr. Kr. Tako mladi suoptužitelj Kasije Longin u najvažnijem dijelu svoje optužbe tvrdi da je Plancijeva pobjeda skandalozno iznenađujuća s obzirom na njegov manjak vojničkih, retoričkih i pravničkih uspjeha, a istovremeno ističe da Laterensa krase sve vrline koje se od magistrata traže - kako one dokazane obnašanjem javnih dužnosti tako i one povezane s drevnim konzulskim podrijetlom. Slično tomu Laterensova optužba zasnivala se na tvrdnji mnogo manjeg *dignitasa* na Plancijevoj strani zbog čega glavni optužitelj zaključuje da je njegov poraz mogao biti uzrokovan isključivo Plancijevom prijevarom. Uz to Laterens ističe i Plancijevu moralnu nepodobnost: njegove preljube, bigamiju, općenja s glumicom,⁶⁰ nelegalno oslobađanje zatvorenika i dr. Ovdje je uočljivo da

⁵³ *Aequitas* predstavlja načelo pravičnosti, odnosno razmjernosti i jednakosti. Jedno je od temeljnih načela za nastanak, razvitak i usavršavanje prava te prilagođavanje razvitku društva. Rimski su ga pravnici shvaćali kao oblik pravednosti (*iustitia*) koji je sastavni dio pravnog sustava i koji u praksi treba poštovati i primjenjivati. Tako Pezo, *op. cit.* (bilj. 26), str. 14.

⁵⁴ Potonja, vojnička kvaliteta smatrala se najvažnijom među tri *artes* (uz govorničko umijeće i jurisprudenciju). Tako Jaramaz Reskušić, *op. cit.* (bilj. 52), str. 105.

⁵⁵ Alexander, Michael Charles, *The case for the prosecution in the Ciceronian era*, Michigan, 2002, str. 124-125.

⁵⁶ Opasnost po Rimsku Republiku od Katilinine urote, v. Tamaš, Notari, *Law and rhetorics in Cicero speech in defence of Cnaeus Plancius*, Zbornik radova pravnog fakulteta u Novom Sadu, 1/2014, str. 323.

⁵⁷ Jaramaz Reskušić, *op. cit.* (bilj. 52), str. 117-119.

⁵⁸ Jaramaz, Reskušić, Ivana, *Pro Plancio*, *cit.*, str. 209.

⁵⁹ Notari, *op. cit.* (bilj. 56), str. 319.

⁶⁰ „Sramotno zaposleni, poput glumaca, gladijatora, svodnika ili osobe nečasnog ponašanja poput učesnika u bigamiji, dvostrukim zarukama i drugo smatrali su se osobama umanjene časti temeljem toga što ih je stizala takozvana *infamia immediata* koja je bila razlog za ograničenje poslovne i pravne sposobnosti. Sljedećom navedenog jasno je zašto su tužitelji bili zainteresirani osobno diskreditirati optuženoga.“ Tako Horvat, *op. cit.* (bilj. 25), str. 117-118.

optužitelji koriste iste one argumente koje je Ciceron, gotovo desetljeće prije, iskoristio za Mureninu obranu. Tako vidimo da se Plancija, kao i Murenu prije njega, prije svega optužuje za moralnu nepodobnost (*reprehensio vitae*) i manjak kvalifikacija (*contentio dignitatis*), dok u užem smislu pravna optužba dolazi sekundarno, ovdje konkretno u drugoj točki Laterensovog izlaganja.⁶¹ Taj drugi dio Laterensove optužbe sačuvane u Ciceronovom govoru glavni je izvor spoznaje o materijalno-pravnom sadržaju zakona *Lex Licinia de sodaliciis*. Ne ulazeći ponovno u definiciju predmetnog kažnjivog ponašanja po spomenutom zakonu, ukratko ćemo kazati da Laterens optužuje Planciju za osnivanje dekurijskih (desetina), regrutiranje muškaraca, posredovanje u prikupljanju glasova, djelovanje u svojstvu akvizitera i podjelu novca glasačima.⁶² Što se obrane tiče, slično kao i u Murene, na Plancijevoj je strani - zajedno s Ciceronom - stajao i prethodno spomenuti Kvint Hortenzije Hortal koji se i ovdje, za razliku od Cicerona, koncentrirao na pravne aspekte slučaja.⁶³ Ciceron je pak na tvrdnje optužbe odgovorio dokazujući kako Planciju svakako ne nedostaje vojnih sposobnosti, ali da bi ih, kad bi mu one nedostajale, upravo obnašanjem funkcije kurulskog edila mogao usavršiti. Također naglašava kako Plancije nikada nije ni tvrdio da ga odlikuju govorničke i pravničke vještine, nego da se ističe po nečemu što rimski narod svakako više cijeni od profesionalnih znanja: po uzornoj osobnosti i karakteru. Izborni poraz optužiteljsva Ciceron pak objašnjava pozivajući se na neizvjesnost demokratskog odlučivanja i nestabilnost javnoga mišljenja. Zato bi narod, tvrdi, svakako bio izabrao trenutnog optužitelja kad bi javno mišljenje bila stabilna i dosljedna kategorija te kad bi ga narod formirao na temelju zasluga kandidata. Narod, međutim, očigledno javne službenike bira na temelju njihovih *ljubavih obećanja* tijekom predizborne kampanje. Zato je javnost - s obzirom na to da se optužitelj u tom smislu bio propustio adekvatno angažirati pretjerano se oslanjajući na svoje patricijsko podrijetlo - to protumačila kao nezainteresiranost te izabrala Planciju.⁶⁴ Planciju je prednost dala i potpora bogatih *publikana*⁶⁵ na čijem je čelu stajao njegov otac, a zatim i ona Ciceronova, kao i potpora rodnog grada. Naime, Plancijev rodni grad nije bio glasovit po magistratima, pa su stanovnici tim više pomagali *svojima* pobijediti kako bi i grad stekao slavu. To, pak, nije bio slučaj u zajednici iz koje je potjecao optužitelj jer je ona već bila poznata po tome što je iznjedrila nekoliko konzulskih obitelji.⁶⁶ Nadalje kao i u govoru *Pro Murena*, Ciceron se na pobijanje pravnih optužbi koncentrirao minimalno s obzirom na to da je optužba konstruirana ponajprije na temelju argumenata koji proizlaze iz samih osoba optužitelja i optuženika, kao i na činjenicu da je granica između zakonom zabranjenoga *ambitusa* i moralno spornoga - ali pravno prihvatljivog - *ambitia* bila relativno nejasna.⁶⁷ Plancije se, veli, uistinu bio udružio s drugim pobjednikom, ali riječ je bila o strogo legalnom udruženju u koje je čak i optužitelj htio stupiti. Taj savez, međutim, nije uspio, a novac - koji se navodno dijelio za kupnju glasova - nema dokaznu težinu s obzirom na to da mu se ni podrijetlo ni svrha ne mogu utvrditi niti ga se ikako može povezati s optuženim. Zato je naposljetku Plancije oslobođen svih optužbi.

Osobito zanimljivim i važnim držimo ukazati na izrazitu političku motiviranost i pristranost cjelokupnog postupka s obzirom na to da se kao temeljni argumenti za krivnju izbornoga kandidata uzimaju oni koji diskreditiraju osobnost optuženoga, a ne oni koji bi nedvosmisleno dokazali krivnju za to kažnjivo djelo. Ovomu u prilog govori i činjenica da

⁶¹ Jaramaz, Reskušić, Ivana, *Pro Plancio*, cit., str. 209-210.

⁶² *Ibid.*, str. 211-212. Za više o *Lex Licinia de sodaliciis*, v. supra u poglavlju o razvoju regulacije.

⁶³ *Ibid.*, str. 218.

⁶⁴ Notari, op. cit. (bilj. 56), str. 327-328.

⁶⁵ „Zakupnici poreza i javnih radova na područjima rimskih provincija koji su svoj položaj često zloupotrebjavali nametanjem prekomjernih poreznih opterećenja i kamatarenjem stanovništva. Često su potjecali iz viteškog reda (*ordo equester*).“ Tako Horvat, op. cit. (bilj. 25), str. 54 i 56.

⁶⁶ Notari, op. cit. (bilj. 56), str. 330.

⁶⁷ Jaramaz, Reskušić, Ivana, *Pro Plancio*, cit., str. 223.

su suci-porotnici odlučivali ne samo temeljem iznesenih dokaza o optuženikovoј krivnji, nego i temeljem političkoga oportunizeta.⁶⁸

4. POZITIVNOPRAVNA REGULACIJA REPUBLIKE HRVATSKE

U skladu s poredbenim ciljevima ovoga rada, a zbog suštinskih različitosti između antičko-rimskoga izbornog sustava i aktualnoga suvremenog RH, izabrali smo analizirati hrvatski izborni sustav na razini lokalne samouprave. Sažet ćemo i razvoj regulacije izborne korupcije u kaznenom zakonodavstvu Republike Hrvatske od njezina osnutka do suvremenosti osvrćući se na dva slučaja koji su završili presudama Vrhovnog, odnosno Ustavnog suda.

4.1. Izborni sustav Republike Hrvatske na lokalnoj razini

Ustav Republike Hrvatske (nadalje: URH) jamči pravo lokalne (i područne, odnosno regionalne) samouprave građanima Republike Hrvatske, a ono se ostvaruje preko: ... *lokalnih, odnosno područnih predstavničkih tijela koja su sastavljena od članova izabranih na slobodnim i tajnim izborima na temelju neposrednoga, jednakoga i općega biračkoga prava...*, i temeljem: ... *neposrednoga sudjelovanja građana u upravljanju lokalnim poslovima putem zborova, referendumu i drugih oblika neposrednoga odlučivanja u skladu sa zakonom i statutom*⁶⁹ i naposljetku putem: ... *neposrednog izbora općinskih načelnika, gradonačelnika i župana*.⁷⁰ URH zatim utvrđuje da su jedinice spomenute lokalne samouprave ... *općine i gradovi i njihovo područje određuje se na način propisan zakonom*.⁷¹ Osnovni mehanizam izbora službenika na navedene lokalne predstavničke (*gradsko ili općinsko vijeće*) i izvršne (*gradonačelnik, odnosno općinski načelnik*) funkcije žarišni su predmet našeg izlaganja. Tako su lokalni izbori za *gradsko i općinsko vijeće* uređeni Zakonom o lokalnim izborima (nadalje: ZLI)⁷² koji propisuje da čitavo područje jedinice lokalne samouprave čini jednu izbornu jedinicu u kojoj izbornu pravo imaju svi punoljetni hrvatski državljani⁷³ s prebivalištem u njoj te da oni biraju sve članove predstavničkoga tijela (*gradskoga ili općinskoga vijeća*) te jedinice.⁷⁴ Isti taj zakon uređuje i neposredno odabiranje *gradonačelnika i načelnika općine* gdje utvrđuje da će odnosna jedinica lokalne samouprave činiti jednu izbornu jedinicu u kojoj će jednako određeni birači s prebivalištem u njoj apsolutnom većinom⁷⁵ izabrati svoga (grado)načelnika i njegove zamjenike. U oba slučaja izbore raspisuje Vlada Republike Hrvatske koja potom isti dan o tome obavještava Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske.⁷⁶ Isti zakon izbornu promidžbu definira ovako: *Izborna promidžba je skup radnji koje poduzimaju sudionici izborne promidžbe u svrhu javnoga predstavljanja i obrazlaganja svojih izbornih programa biračima*. Njezino se trajanje pak ograničuje na vremensko razdoblje od dana ... *objave zbirnih lista*,⁷⁷ a prestaje 24 sata

⁶⁸ Notari, *op. cit.* (bilj. 56), str. 330-334; Jaramaz, Reskušić, Ivana, Pro Plancio, *cit.*, str. 225.

⁶⁹ Ustav Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, NN 85/2010, čl. 133, a to pravo se jamči „... i građanima Europske Unije u skladu sa zakonom i pravnom stečevinom Europske Unije.“

⁷⁰ Smerdel, *op. cit.* (bilj. 23), str. 491.

⁷¹ URH, čl. 134.

⁷² Zakon o lokalnim izborima, NN 144/2012, 121/2016).

⁷³ I državljani Europske Unije u skladu s posebnim zakonom, v. čl. 2, st. 3 ZLI-a.

⁷⁴ Smerdel, *op. cit.* (bilj. 23), str. 496.

⁷⁵ *Ibid.*, str. 497: „... izabran je onaj kandidat koji na izborima dobije više od 50% glasova birača koji su glasovali...“

⁷⁶ *Ibid.*, str. 482, 484 kao i Čl. 5-6 ZLI-a: „Državno izborno povjerenstvo stalno je tijelo sa zadaćom organiziranja, nadzora i zaštite izbornog prava na izborima i referendumima..., a svoje ispostave ima i vidu županijskih izbornih povjerenstava i gradskog izbornog povjerenstva grada Zagreba.“

⁷⁷ Zbirne su liste pisane liste s podacima o svim pravovaljanim izbornim kandidaturama, v. čl. 23 ZLI-a.

prije dana održavanja izbora, kada započinje period izborne šutnje. Ona je pak definirana ovako: *Izborna šutnja počinje protekom izborne promidžbe, a završava na dan održavanja izbora u devetnaest sati. Za vrijeme izborne šutnje zabranjuje se javno predstavljanje i obrazlaganje izbornih programa sudionika biračima, nagovaranje birača da glasuju za određenu kandidacijsku listu ili kandidata, objavljivanje procjena izbornih rezultata kao i objavljivanje prethodnih, neslužbenih rezultata izbora, izjava i intervju s sudionika izborne promidžbe te navođenje njihovih izjava ili pisanih djela.*⁷⁸ Nakon ovakve baze sustava izbora na lokalnoj razini možemo nadograditi daljnje izlaganje o izornoj korupciji.

4.2. Pojam kaznenog djela izborne korupcije

4.2.1. Razvoj regulacije od osnutka Republike Hrvatske i njezina primjena u dvama slučajevima

Izbornu smo korupciju još na početku ovoga rada prepoznali u Glavi XXXI. KZ-a među kaznenim djelima protiv biračkog prava. Tako smatramo da bi, u dosadašnjem kontekstu, izornoj korupciji za potrebe ovog rada najviše odgovaralo kazneno djelo *povrede slobode odlučivanja birača* iz članka 333. KZ-a koje zakon definira ovako: *“Tko silom, ozbiljnom prijetnjom, podmićivanjem ili na drugi protuzakonit način utječe na birača da na izborima glasuje na određeni način ili da ne glasuje, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.”* Kaznenopravno zakonodavstvo samostalne Republike Hrvatske, međutim, započinje Krivičnim zakonom Republike Hrvatske⁷⁹ iz 1993. godine koji obuhvaća i Krivični zakon Socijalističke Republike Hrvatske⁸⁰ sa svim njegovim izmjenama. Taj zakon istovjetno kazneno djelo svrstava među *krivična djela protiv slobode i prava čovjeka i građanina* te ga naziva kaznenim djelom *povrede slobode opredjeljenja birača* (članak 61. tog zakona). Definira ga, pak, ovako: *“Tko silom, ozbiljnom prijetnjom, podmićivanjem, ili na drugi protuzakoniti način, utječe na birača da na izborima ili prilikom glasovanja glasuje za ili protiv određenoga kandidata, odnosno glasuje za ili protiv opoziva, ili glasuje za ili protiv određenoga prijedloga u referendumu, ili uopće ne glasuje, kaznit će se zatvorom do jedne godine.”* Sljedeći je bio Kazneni zakon iz 1997. (dalje u tekstu: ‘KZ97’),⁸¹ koji je sa svojim mnogobrojnim izmjenama vrijedio do kraja 2012. godine. Ovaj zakon uvodi *kazneno djelo povrede slobode odlučivanja birača* u svom članku 116. iako zadržava njegovo svrstavanje u glavu o *kaznenim djelima protiv slobode i prava čovjeka i građanina*.⁸² Definira ga, pak, ovako: *“Tko silom, ozbiljnom prijetnjom, podmićivanjem ili na drugi protuzakonit način utječe na birača, da na izborima ili prigodom glasovanja glasuje za ili protiv određenog kandidata, odnosno glasuje za ili protiv opoziva, ili glasuje za ili protiv određenoga prijedloga u referendumu, ili uopće ne glasuje, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.”* Prvog siječnja 2013. godine je na snagu stupio KZ koji predmetno kazneno djelo sa srodnim kaznenim djelima izdvaja u posebnu glavu o *kaznenim djelima protiv biračkoga prava*. Međutim potrebno je naglasiti da će nam za preciznije određenje suvremene izborne korupcije i ovdje biti važnom sintagma *ili na drugi protuzakonit način*, prisutna u svakom navedenom zakonskom opisu, a koja se može odnositi i na davanje mita i na primanje mita.⁸³ Iznimku od toga predstavlja samo čl. 333. KZ-a koji izrijeком navodi

⁷⁸ Čl. 32-35 ZLI-a.

⁷⁹ Krivični zakon Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, NN 32/1993.

⁸⁰ Krivični zakon Socijalističke Republike Hrvatske, NN 25/77, 50/78, 25/84, 52/87, 43/89, 8/90, 9/91, 33/92, 39/92, 77/92, 91/92.

⁸¹ Kazneni zakon, NN 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11, 143/12

⁸² Promjena nazivlja iz krivičnog u kazneno djelo!

⁸³ V. supra bilj. 7 i 8

podmićivanje, pa nam sintagma *ili na drugi način* ovdje nije značajna. Tako će se u suvremenom, užem, smislu riječi izbornom korupcijom smatrati prije svega onaj protuzakoniti utjecaj na birače u čijem ostvarivanju nalazimo indikativni koruptivni element uvjetovanja.⁸⁴ Ovome bi, po našem bi mišljenju, najjednostavniji primjer bio onaj podmićivanja birača da (nekako) glasuje, odnosno da ne glasuje. S druge strane, iz našeg dosadašnjeg izlaganja o razvoju antičko-rimske regulacije izborne korupcije vidljivo je da se pod tim pojmom (isprva) zahvaća i širi krug zabranjenih ponašanja koja možemo podrediti terminu nedopuštenog predizbornog nastupa, odnosno nedopuštene predizborne kampanje.⁸⁵ Slijedom navedenoga, stoga, smatramo da bi se *povreda slobode odlučivanja birača* iz čl. 333. KZ-a počinjena kršenjem zabrane izborne promidžbe tijekom izborne šutnje⁸⁶ u kontekstu starorimske regulacije svakako mogla smatrati izbornom korupcijom, iako u suvremenom kaznenopravnom smislu to neće biti slučaj. Konkretno pak primjere optužbi za *povredu slobode odlučivanja* birača imamo u dvama slučajevima koji su završili presudama Vrhovnog, odnosno Ustavnog suda Republike Hrvatske.

4.2.1.1. Drugi krug izbora za gradonačelnika Grada Raba 2013.

Ustavni sud Republike Hrvatske (dalje: USRH) u odluci broj: U-VIIA/3342/2013 Trećega vijeća za rješavanje izbornih sporova, odlučio je u izbornom sporu o žalbi za zaštitu izbornoga prava koalicije stranaka HDZ-a, HSP-a Ante Starčević, HSS-a, Rapskoga pučkog sabora i Nikole Grgurića (kandidata za rapskoga gradonačelnika). Spomenuta je koalicija, naime, podnijela žalbu USRH-u protiv rješenja Županijskoga izbornog povjerenstva Primorsko-goranske županije. Tim rješenjem je kao neosnovan odbijen njihov prigovor podnesen 2. lipnja 2013. godine zbog navodnih nepravilnosti u drugom krugu izbora za gradonačelnika Grada Raba. U žalbi je navedeno da je 30. svibnja 2013. na internetu objavljen anonimni videouradak "Slatka rapska tajna" s tajno snimanim sadržajima sjednice rapskoga HDZ-a, ilustracijama, montažama i lažnim konstatacijama o politički aktivnim osobama iz spomenute koalicije, koji je potom ciljano distribuiran na brojne adrese elektroničke pošte tijekom trajanja izborne šutnje radi nanošenja štete ugledu koalicijskoga kandidata za gradonačelnika Raba. Jedini je cilj ovakva djelovanja, vele, bio protupravno utjecanje na izborni uspjeh koalicijskoga kandidata. To podupiru činjenicom da je videouradak objavljen neposredno prije početka izborne šutnje, a uklonjen netom nakon njezina završetka, što govori o počiniteljevim ciljevima i njihovoj protupravnosti. Žalitelji se također pozivaju na priopćenje Županijskoga izbornog povjerenstva od 31. svibnja 2013. u kojem se sudionicima izbora nalaže poštivanje izborne šutnje - u što je izričito uključena i zabrana objavljivanja sadržaja na društvenim mrežama poput *Facebooka*, *YouTubea*, kao i zabrana objavljivanja videosadržaja i obavješćavanja drugih preko privatnih adresa elektroničke pošte. Žalitelji stoga predlažu poništenje izbornih radnji i odluka te ponavljanje izbora za gradonačelnika Raba. USRH je nakon uvida u priloženu dokumentaciju, pozivajući se na čl. 35 i 130. ZLI-a, ovu žalbu odbio kao neosnovanu ustvrdivši da je Županijsko izborno povjerenstvo osnovano odbilo prigovor žalitelja jer nisu dokazali postojanje nepravilnosti „... koje su bitno utjecale ili su mogle utjecati na rezultate izbora...“⁸⁷ U prilog toj tvrdnji USRH prilaže sporno rješenje Županijskoga izbornog povjerenstva u kojem se navodi da povodom prigovora nisu dostavljeni nikakvi dokazi o postojanju ili distribuciji spornoga

⁸⁴ V. supra

⁸⁵ Jaramaz Reskušić, *op. cit.* (bilj. 20), str. 283 i supra.

⁸⁶ Čl. 35, st. 1, 3 ZLI-a.

⁸⁷ Čl. 130, st. 1 ZLI-a.

videouratka. USRH je također napomenuo da se navodi žalbe za povredu izborne šutnje odnose na prekršajnu ili kaznenu odgovornost počinitelja, a da za to ni on ni Županijsko izborno povjerenstvo nisu mjerodavni.

Nadalje,⁸⁸ kako smo već spomenuli,⁸⁹ ovaj bi slučaj najvjerojatnije predstavljao izbornu korupciju u antičkorimskom, ali ne i u suvremenom kaznenopravnom smislu te ga navodimo radi ilustracije različitosti dvaju sustava regulacije i radi naglašavanja kako nije svaka *povreda slobode odlučivanja birača* iz čl. 333. KZ-a nužno i izborna korupcija prema suvremenom shvaćanju.

4.2.1.2. Odluka Vrhovnog suda o žalbi protiv osuđujuće presude Županijskog suda u Koprivnici

Vrhovni sud Republike Hrvatske (dalje: VSRH) je u presudi broj: I Kž 758/02-3 od 27. veljače 2004., odlučio o žalbi optuženog I.D. i drugih (nadalje: 'Optuženici') protiv osuđujuće presude Županijskog suda u Koprivnici (dalje u tekstu 'ŽS') broj: K-48/01 od 25. travnja 2002., zbog kaznenog djela *povrede slobode odlučivanja birača* iz čl. 116. KZ97 koji je tada bio na snazi.⁹⁰ Naime, optuženici su osuđeni za spomenuto kazneno djelo jer je dokazano da su nekoliko dana prije održavanja izbora za Općinsko vijeće Općine P.S. - koji su se održali 10. listopada 1999. - radi utjecanja na birače starije od 60 godina na sastanku Općinskog odbora svoje političke stranke H. sastavili vlastoručno potpisan i kasnije umnožen "poziv" koji su kasnije distribuirali lokalnim obiteljima s članovima te dobi.⁹¹ U njemu su tim osobama obećali iznos od 100,00 kn s naslova "božićnice", ako stranka H. pobijedi na tada predstojećim izborima za Općinsko vijeće njihove općine, uz predodjenje spomenutog "poziva".⁹² Prema svim optuženicima primijenjena je *uvjetna osuda* prema čl. 67. KZ97 te im je po čl. 116. KZ97 izrečena dvomjesečna kazna zatvora s jednogodišnjim rokom kušnje, a naloženo im je i plaćanje troškova kaznenog postupka.⁹³ Protiv takve presude ŽS-a Optuženici su po zajedničkom branitelju podnijeli žalbu VSRH-u s prijedlogom da se ta presuda ukine i predmet vrati prvostupanjskom sudu na ponovno odlučivanje. Predmet je potom proslijeđen državnom odvjetniku Republike Hrvatske na dužno razgledanje, dok odgovor na žalbu nije podnesen.⁹⁴ Konačno, VSRH je žalbu proglasio bespredmetnom, po službenoj dužnosti odbio optužbu koja je teretila Optuženike i naredio namirivanje troškova kaznenog postupka, nužnih izdataka Optuženika te nužnih izdataka i nagrade njihovih branitelja iz proračunskih sredstava. Naime ne ulazeći dublje u pravila kaznenog postupka, od počinjenja djela (10. listopada 1999.) do donošenja pobijane presude ŽS-a (25. travnja 2002.) već je 10. listopada 2001. nastupila *relativna*, a potom do donošenja ove odluke VSRH-a i *apsolutna zastara pokretanja kaznenog postupka* i to 10. listopada 2003. godine, stoga je u povodu podnesene žalbe VSRH donio navedenu odluku.⁹⁵

⁸⁸ V. supra bilj. 84 i 86.

⁸⁹ V. supra.

⁹⁰ Vrhovni sud Republike Hrvatske, I Kž 758/02-3 od 27. veljače 2004., str. 1.

⁹¹ *Ibid.*

⁹² *Ibid.*

⁹³ *Ibid.*, str. 2.

⁹⁴ *Ibid.*, str. 2.

⁹⁵ *Ibid.*, str. 2: "Žalba je bespredmetna. Naime, za kazneno djelo iz čl. 116. KZ zapriječena je kazna zatvora do jedne godine, tako da se prema čl. 19. st. 1. al. 6. ZKP za to kazneno djelo kazneni postupak ne može pokrenuti kad proteknu dvije godine od počinjenja kaznenog djela (relativna zastara), a prema odredbi čl. 20. st. 6. ZKP, zastara pokretanja kaznenog postupka nastupa u svakom slučaju kad protekne dvaput onoliko vremena koliko je prema zakonu određena zastara pokretanja kaznenog postupka (apsolutna zastara). Kako je kazneno djelo počinjeno 10. listopada 1999., to je u ovom slučaju apsolutna zastara pokretanja kaznenog postupka nastupila danom 10. listopada 2003. godine".

Što se tiče koruptivnog karaktera ovog slučaja, smatramo da nedvojbeno predstavlja optužbu za izbornu korupciju s obzirom na to da je situacija mnogo jasnija negoli u prethodnom slučaju. Iz izloženog je, naime, vidljivo i da se optuženike teretilo kaznenim djelom *povrede slobode odlučivanja birača* iz čl. 116. KZ97 počinjenog na "drugi protuzakonit način" - podmićivanjem, a upravo time se jasno prethodno spominjano protuzakonito uvjetovanje nečijeg postupanja i ostvaruje.⁹⁶

5. ZAKLJUČAK

Naposljetku smatramo potrebnim još se jednom osvrnuti na izdvojene zanimljivosti i zapažanja iz dosadašnjeg izlaganja te navesti statističke podatke o učestalosti spomenutih kaznenih djela koja u pozitivnom pravu Republike Hrvatske mogu predstavljati izbornu korupciju. U okviru posljednjeg stoljeća Rimske Republike tj. Ciceronovog doba, činjenica je da je regulacija kažnjivih djela *crimen ambitus* i *crimen tributarium sodaliciozum* dostigla relativno razvijen, napredan i konkretan oblik, osobito ako govorimo o Pompejevom *Lex Pompeia de ambitu*. Međutim, glavnom otegotnom karakteristikom tadašnje regulacije smatramo relativno nejasno razgraničenje između *ambitus* i *ambitio* - po našem mišljenju osobito vidljiva u postupku protiv Murene koji je praktički ispunio sva obilježja kažnjiva ponašanja da bi na koncu bio oslobođen, i to što zbog autoriteta svoje obrane⁹⁷, što zbog porotnih sudova koji su odluku donosili u skladu s vlastitim političkim oportunetom. Zatim, vidljivo je i da je argumentacija obiju postupovnih strana pretežito pozornost svrgavala s pravnih pozicija i koncentrirala se na *ad-hominem*-napad, što ozbiljno šteti objektivnosti pa i pravičnosti postupka u skladu sa načelom *aequitas*, čije se poštovanje i primjena često proklamirala. Što se suvremene regulacije za vrijeme samostalne Republike Hrvatske tiče, na temelju izloženog je razvidno da radikalnih promjena u regulaciji nema, nego da se razlike većinski mogu svesti na preinake terminologije, s tom iznimkom da pozitivni KZ propisuje značajno strožu sankciju za kazneno djelo *povrede slobode odlučivanja birača* iz čl. 333. KZ-a nego što je to bio slučaj s njegovim prethodnicima. Smatramo korisnim spomenuti i da je, temeljem analize dostupnih godišnjih izvješća Državnog zavoda za statistiku vidljiva izuzetno niska incidencija predmetnih kaznenih djela *povrede slobode odlučivanja birača* iz čl. 333. KZ-a, *izborne prijevare* iz čl. 338. KZ-a kao i *podmićivanja zastupnika* iz čl. 339. KZ-a u razdoblju od 2009.-2016. godine. Tako je u Republici Hrvatskoj 2009. godine za kazneno djelo *povrede slobode odlučivanja birača* iz čl. 116. tada pozitivnog KZ97 osuđena samo jedna osoba, a za *izbornu prijevaru* iz čl. 121. KZ97 dvije.⁹⁸ U 2010.⁹⁹ osuđenih za ta kaznena djela nema, a u 2011.¹⁰⁰ je po jedna osoba osuđena za kazneno djelo *povrede slobode odlučivanja birača* iz čl. 116. KZ97 i kazneno djelo *izborne prijevare* iz čl. 121. istog zakona. U periodu 2012.-2016.¹⁰¹ osuda za ta kaznena djela nema,

⁹⁶ V. supra.

⁹⁷ Jaramaz, Reskušić, Ivana, Pro Plancio, *cit.*, str. 220: Riječ je bila o " ... Uobičajenoj praksi onovremenih rimskih govornika, prema kojoj *advocatus* ili *patronus* svome klijentu ne stavlja na raspolaganje samo svoje govorničko znanje i umijeće nego i svoj potpuni *auctoritas*, kojim je sucima jamčio autentičnost preuzetog slučaja te pouzdanost osobe zastupanoga."

⁹⁸ Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude u 2009, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/SI-1421.pdf, (13. listopada 2017), str. 140.

⁹⁹ Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude u 2010, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/SI-1451.pdf, (13. listopada 2017), str. 136.

¹⁰⁰ Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude u 2011, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1478.pdf, (13. listopada 2017), str. 110.

¹⁰¹ Za uvid u pojedina godišnja izvješća u tom period v. <https://www.dzs.hr/Hrv/publication/subjects.htm>, rubrika " Kazneno pravosuđe i socijalna zaštita (metodologija ESSPROS)", podrubrika "Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude", 13. listopada 2017.

s iznimkom 2012. kada je tek jedna osoba osuđena za kazneno djelo *povrede slobode odlučivanja birača* iz čl. 116. KZ97.¹⁰² Toliko niska incidencija spomenutih kaznenih djela (u kojima je još upitniji udio onih koja se mogu podvesti pod izbornu korupciju u izloženom smislu) najvjerojatnije indicira veću, "tamniju" brojku, osobito glede kaznenog djela *izborne prijevare* iz čl. 338. KZ-a.¹⁰³

Electoral Corruption in the Roman Republic in Comparison with the Current Legal Regulation of the Republic of Croatia

Summary

In the context of the period in Rome's political history known as the Republic, electoral corruption, a specific form of the fundamental concept, can be defined as a violation of the individual voting freedom of a Roman citizen executed by the means of undue influence on the formation of said citizen's electoral will and/or on the very act of voting in Roman congregational elections. In that period of Rome's history, electoral corruption appears in two kindred forms: that of (crimen) ambitus as well as that of crimen tributarium sodaliciorum. Among scarce legally relevant sources, the main ones for those two forms of electoral corruption are Marcus Tullius Cicero's two speeches – Pro Murena and Pro Plancio. From those sources and various Roman legislation, it is clear that in the period of the Republic the concept of electoral corruption pertained to a certain forbidden form of one's election campaign at first, while the bribery of voters was included later. On the other hand, in the modern regulative context of the Republic of Croatia viewed through criminal legislation laid down from the state's inception to date, one among three forms of electoral corruption is the crime of violating a voter's freedom of choice. The difference is that the modern concept only pertains to the act of illegally conditioning one's behavior by means of bribery, and this is briefly illustrated in a case resolved by a decision of the Constitutional court of the Republic of Croatia. Finally, a concrete example of a charge raised for electoral corruption in the modern sense is given in a case ultimately resolved by a judgment of the Supreme Court of the Republic of Croatia.

Keywords: Marcus Tullius Cicero, ambitus, crimen tributarium sodaliciorum, the crime of violating a voter's freedom of choice, the crime of election fraud

¹⁰² Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude u 2012, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2013/SI-1504.pdf, (13. listopada 2017), str. 102.

¹⁰³ Sokanović, Lucija, Getoš Kalac, Anna-Maria, Izborna prijevare – kriminološka i kaznenopravna analiza u hrvatskom i komparativnom kontekstu, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 2/ 2017, 67, str. 175: "Može se pretpostaviti da izborna prijevare pripada u krug onih vrsta delikata koje karakterizira visoka tamna brojka (znači postoji udio onih delikata koji se zbija počine, ali koji ne budu prijavljeni nadležnim tijelima progona)."